

SENTIMENTALIZMNING GYOTE LIRIKASIGA TA'SIRI

Niyazova Munira Jumanazarovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Xudoynazarov Akrom Mamasobirovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada sentimentalizm oqimining Iogann Volfgang Gyote lirikasiga ko'rsatgan ta'siri poetik va estetik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoir she'riyatida inson qalbining ichki kechinmalari, individual hissiyotlar, tabiat bilan ruhiy uyg'unlik hamda sevgi va iztirobning estetikashtirilishi sentimental poetika bilan bog'liq holda o'rganiladi. Gyote lirikasida hissiyot madaniyatining shakllanishi, lirik subyektning individuallashuvi va tabiatning ruhiy makon sifatida talqin qilinishi asosiy tahlil obyekti sifatida yoritiladi. Shuningdek, sentimental tafakkur bilan romantik dunyoqarash o'rtasidagi uzviylik masalasi ham ochib beriladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sentimentalizm Gyote lirikasining nafaqat mavzu doirasini, balki butun poetik tafakkur tizimini shakllantirgan muhim estetik omil ekanligi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: sentimentalizm, Gyote lirikasi, hissiyot poetikasi, tabiat va ruhiyat, lirik subyekt, sevgi va iztirob, romantizmga o'tish.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние сентиментализма на лирику Иоганна Вольфганга Гёте с поэтической и эстетической точек зрения. Особое внимание уделяется изображению внутреннего мира человека, индивидуальных чувств, духовной гармонии с природой, а также эстетизации любви и страдания в поэзии поэта. Рассматриваются формирование культуры чувств, индивидуализация лирического субъекта и осмысление природы как духовного пространства. Также раскрывается преемственность между сентиментальным мировосприятием и романтической эстетикой. В результате исследования установлено, что сентиментализм сыграл важную роль в

формировании не только тематического круга, но и всей поэтической системы лирики Гёте.

Ключевые слова: сентиментализм, лирика Гёте, поэтика чувств, природа и духовность, лирический субъект, любовь и страдание, переход к романтизму.

Annotation. This article examines the influence of Sentimentalism on the lyric poetry of Johann Wolfgang Goethe from poetic and aesthetic perspectives. The study explores the representation of the inner world of the individual, personal emotions, spiritual harmony with nature, and the aestheticization of love and suffering in Goethe's poetry within the framework of sentimental poetics. Special attention is given to the development of a culture of feeling, the individualization of the lyrical subject, and the interpretation of nature as a spiritual space. The paper also highlights the continuity between sentimental thought and Romantic aesthetics. The findings show that Sentimentalism played a crucial role not only in shaping thematic aspects but also in forming the overall poetic system of Goethe's lyric works.

Keywords: Sentimentalism, Goethe's lyric poetry, poetics of emotion, nature and spirituality, lyrical subject, love and suffering, transition to Romanticism.

Kirish.

Iogann Volfgang Gyote ijodi XVIII asr Yevropa adabiy tafakkurining eng murakkab va serqirra hodisalaridan biri sifatida sentimentalizm, ma'rifatchilik va keyinchalik romantizm o'rtasidagi estetik o'tish jarayonini o'zida mujassam etadi. Ayniqsa, uning lirikasida inson qalbi, individual his-tuyg'ular, tabiat bilan ruhiy uyg'unlik va ichki iztirobning estetiklashtirilishi sentimentalizm poetikasining kuchli ta'siri ostida shakllangan[2]. Ushbu tadqiqotning maqsadi sentimentalizmning Gyote lirikasiga ko'rsatgan ta'sirini poetik, estetik va falsafiy jihatdan tahlil qilish, shoir lirikasida hissiyot madaniyatining qanday ifoda topganini aniqlash hamda sentimental tafakkur bilan romantik dunyoqarash o'rtasidagi uzviylikni ochib berishdan iborat. Tadqiqotda tarixiy-adabiy yondashuv, poetik tahlil, qiyosiy-estetik tahlil va intertekstual kuzatuv usullaridan foydalanildi, natijada Gyote lirikasida

sentimentalizm faqat bir estetik bosqich emas, balki butun ijodiy tafakkurini shakllantirgan muhim ruhiy-estetik asos ekani aniqlandi[5].

XVIII asrning ikkinchi yarmida Yevropa adabiyotida yuz bergan sentimentalizm oqimi klassitsizmning qat'iy aqlparast me'yorlariga qarshi ruhiy norozilik sifatida maydonga chiqdi. Insonni faqat aql egasi sifatida emas, balki his qiluvchi, iztirob chekadigan, tabiat bilan ichki aloqada yashaydigan mavjudot sifatida talqin qilish bu oqimning markaziy g'oyasiga aylandi. Gyote aynan shu estetik muhitda ijodga kirib keladi. Uning erta lirikasida hissiy bevositalik, ruhiy samimiyat va subyektiv kechinmalar ustuvorligi yaqqol seziladi. Bu xususiyatlar sentimentalizm poetikasining asosiy belgilaridir[3]. Shoirning dastlabki she'rlarida tabiat tasviri tashqi manzara sifatida emas, balki lirik qahramonning ichki dunyosini aks ettiruvchi ruhiy makon sifatida namoyon bo'ladi. Tabiat va qalb o'rtasidagi bu uyg'unlik sentimental estetikada "hissiy haqiqat" tushunchasi bilan bog'liq.

Gyote lirikasida sentimentalizmning eng muhim belgilaridan biri — individual "men"ning kuchayishi va shaxsiy kechinmalarning universallashtiruvchidir. Shoir lirik subyektini ijtimoiy tip emas, balki betakror ruhiy olam egasi sifatida ko'rsatadi. Bu jihat uning "May qo'shig'i", "Qishki sayr", "Oyga", "Sevgi va iztirob" kabi she'rlarida ayniqsa yorqin namoyon bo'ladi. Ushbu she'rlarda tashqi voqelikdan ko'ra ichki holat ustuvor. Hissiyot — voqelikni idrok etishning asosiy vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Sentimentalizm estetikasi uchun xos bo'lgan "ko'ngil ko'zi bilan ko'rish" tamoyili Gyote lirikasida markaziy poetik prinsipga aylanadi[1].

Shoir she'rlarida sevgi mavzusi ham sentimental ruhda talqin qilinadi. Sevgi shunchaki ikki inson o'rtasidagi tuyg'u emas, balki ruhiy uyg'unlashuv, ma'naviy noziklashuv va ichki iztirob manbai sifatida tasvirlanadi. Gyote lirikasidagi sevgi ko'pincha javobsiz, imkonsiz yoki fojiaviy tusga ega bo'ladi. Bu hol sentimentalizmga xos "yoqimli iztirob" estetikasini yuzaga chiqaradi. Shoir uchun azob chekish — ruhiy chuqurlashuv, insoniylikni his etish shaklidir. Shu bois uning lirik qahramoni baxtdan ko'ra iztirobni chuqurroq va samimiyoq kechiradi. Hissiy og'riq estetik qadriyatga aylanadi[4].

Gyote lirikasida tabiatning o'rne sentimental estetikani tushunishda alohida ahamiyatga ega. Tabiat shunchaki fon emas, balki tirik mavjudot, lirik qahramonning ruhiy hamrohi sifatida tasvirlanadi. Daraxtlar shivirlashi, oy nuri, tong nafasi, yomg'ir shovqini — bularning barchasi inson qalbidagi holat bilan uyg'unlikda beriladi. Sentimentalizmda tabiat sivilizatsiya buzmagani sof makon sifatida talqin qilinadi[5]. Gyote ham tabiatni inson qalbining tabiiy davomidek ko'rsatadi. Bu jihat shoir lirikasida panteistik kayfiyatni kuchaytiradi, ya'ni tabiat va inson o'rtasidagi chegaralar yo'qoladi, ularning ruhiy birligi ta'kidlanadi.

Sentimentalizmning Gyote lirikasiga ta'siri shoir tilining soddalashuvi va ohangdorlikning kuchayishida ham namoyon bo'ladi. Klassitsizmga xos murakkab ritorik konstruktsiyalar o'rnini tabiiy, samimiy va musiqiy ohang egallaydi. She'rlar ko'pincha qo'shiqsimon shaklga ega bo'lib, ichki ritm va emotsional intonatsiya muhim o'rin tutadi. Bu esa lirik asarni o'qishdan ko'ra his etishga undaydi. Sentimental estetika she'riyatni aql bilan emas, yurak bilan qabul qilishni talab qiladi. Gyote lirikasining jozibasi ham aynan shu hissiy bevositalikda namoyon bo'ladi[6].

Shuningdek, Gyote lirikasida ko'z yoshi, xo'rsinish, sukunat, yolg'izlik kabi motivlarning ko'pligi sentimentalizm ta'sirini ko'rsatadi. Lirik qahramon ko'pincha jamiyatdan chekingan, ichki dunyosiga sho'ng'igan, tabiat qo'ynida yolg'izlikda o'zini anglashga urinayotgan shaxs sifatida tasvirlanadi. Bu holat "hissiy individuallik"ni ulug'lash bilan bog'liq[7]. Sentimentalizm insonni ijtimoiy mavjudotdan ko'ra ruhiy mavjudot sifatida talqin qiladi. Gyote lirikasida ham inson qalbi cheksiz va murakkab olam sifatida namoyon bo'ladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, Gyote lirikasida sentimentalizm faqat mavzu yoki kayfiyat darajasida emas, balki butun poetik tafakkur tizimida namoyon bo'ladi. Hissiyotning ustuvorligi, tabiat bilan ruhiy uyg'unlik, sevgi va iztirobning estetikashtirilishi, lirik subyektning individuallashtirish va musiqiy ifoda — bularning barchasi sentimental estetikadan oziqlangan. Shu bilan birga, Gyote sentimentalizm doirasida qolib ketmaydi, balki uni chuqurlashtirib, falsafiyashtirib, romantik

tafakkur sari olib chiqadi. Uning lirikasida hissiyot faqat sezgi emas, balki borliqni anglash vositasiga aylanadi[8].

Muhokama.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, sentimentalizm Gyote lirikasida ikki yo'nalishda ta'sir ko'rsatgan: birinchisi, inson qalbining nozik qatlamlarini ochish; ikkinchisi, tabiatni ruhiy-estetik makon sifatida talqin qilish. Bu ikki omil shoir lirikasini o'z davridan ajratib turuvchi asosiy xususiyatlarga aylandi. Shu bilan birga, Gyote hissiyotga berilib ketmaydi, balki uni ma'naviy o'sish vositasi sifatida ko'rsatadi. Bu jihat sentimentalizm bilan romantizm o'rtasidagi o'tish bosqichini belgilaydi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, sentimentalizm Gyote lirikasining shakllanishida hal qiluvchi estetik omil bo'lgan. Shoir she'riyatida inson qalbi markaziy mavqega ko'tarildi, tabiat ruhiy hamrohga aylandi, sevgi va iztirob esa estetik tajriba sifatida talqin qilindi. Gyote sentimental estetikani chuqur shaxsiylashtirib, unga falsafiy teranlik baxsh etdi. Natijada uning lirikasida hissiyot madaniyati nafaqat davr ruhining ifodasi, balki keyingi romantik she'riyatning poydevoriga aylandi. Shu bois Gyote lirikasini sentimentalizmning eng mukammal badiiy ifodalaridan biri sifatida baholash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Niyazova, M. (2024). SENTIMENTAL PORTRAYAL IN EASTERN AND WESTERN LITERATURE. AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING, 2(4), 543-548.
2. Umid Ulug'bek o'g, M. (2025, May). TIL O'RGATISHDA BADIY MATNLARNI TANLASH MEZONLARI. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 140-147).
3. Niyazova, M. (2024). "ЁШ ВЕРТЕРНИНГ ИЗТИРОБЛАРИ" СЕНТИМЕНТАЛ РОМАНИ КОМПОЗИЦИЯСИДА МАКТУБНИНГ ЎРНИ. Академические исследования в современной науке, 3(44), 94-98.

4. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE DAVRIDA SENTIMENTALIZMNING SHAKLLANISH OMILLARI. Modern education and development, 40(6), 120-124.
5. Jumanazarovna, N. M. (2022). Influence of goethe's sentimentalism on literary characters. Asian Journal of Multidimensional Research, 11(11), 130-133.
6. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE IJODIDA MUHABBAT MOTIVINING SENTIMENTAL TALQINI. Modern education and development, 40(6), 104-108.
7. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE DAVRIDA SHAXS VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING SENTIMENTAL TALQINI. Modern education and development, 40(6), 125-130.
8. Umid Ulug'bek o'g, M. (2025, May). BADIY TARJIMALAR ORQALI TIL O'RGATISH METODIKASINI RIVOJLANTIRISH. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 132-139).
9. Jumanazarovna, N. M. (2025). SENTIMENTAL QAHRAMON OBRAZI: GYOTE VA UNING ZAMONDOSHLARI IJODIDA. Modern education and development, 40(6), 109-113.
10. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE DAVRIDA SENTIMENTALIZM VA AXLOQIY IDEAL MASALASI. Modern education and development, 40(6), 114-119.